

Zavarba ejtő alakok

Minden természetes nyelvben vannak rendszerbeli furcsaságok, szokatlanságok és hiányok is, mivel a nyelvek történeti és közösségi képződmények, tele kiszámíthatatlan tényezővel.

Többszörös jelölés

Hogyan is van a *tojássárgája* és a *tojásfehérje* főnevünk birtokos személyjeles alakja? Mivel ezekben az összetétel megőrizte az eredeti birtokos személyjelet, a további jelezés már elbizonytalaníthatja nyelvérzékünket. A cukrász különválasztja a feltört tojásokat. Az öt tojásnak nem a **sárgájája*, hanem a *sárgája* kerül a tésztába. A *fehérjeje* alak viszont elfogadható, ugyanis a *fehérje* mint főnév a tojástól független jelentésben is közhasználatú: a szerves vegyületek legfontosabb csoportját jelöljük vele. Szoktunk hallani és beszélni az emberi szervezet és az állati szervezet *fehérjéről*, illetve *fehérjéről* is.

Hanghiányos igetövek

Gyakran felmerülő kérdés, miként is van az *ízlik* ige – és a hasonló felépítésű igék – felszólító módja. Mivel a mindennapi közlésben alig van szükségünk rájuk, nem rögzödtek; előfordul azonban, hogy mégis képeznünk kell őket (egy-egy főmondatok igéi ugyanis a mellékmondatban kötelezően felszólító módú igealakat követelnek meg). – A *csukoljon* még csak-csak előfordul, az *ízljen* már szokatlanabb. A *vedlik* ige felszólító alakja viszont (a kétféle *e*-t meg nem különböztetők számára) megegyezne a *vedel* ige felszólító módjával: *vedeljen*. A *poroljon* és a *habozzon* alak is létezik, csak ezek nem a *porlik*, *habzik*, hanem a *porol*, illetve *habozik* igehez tartoznak. Ez azt mutatja, hogy nem a hangalak a szokatlan önmagában. Fontosabb a jelentés megkülönböztetése.

A *porlik*, *habzik*, *ízlik*, *vedlik*, *fénylik* stb. mind eredeti ikes igék (vö. az Ikes ragozás c. fejezettel!). Némelyik esetben az ikes ragozás megoldhatná a megkülönböztetést: a *porlik* felszólító alakja *poroljék* lenne, a *porol*-é pedig *poroljon*. A *habzik* és a *habozik* esetében viszont nem, mert mindkettő ikes.

A jelentések megkülönböztetése érdekében ragaszkodnánk a tö állandóságához, de így súlyos kiejtési nehézségekbe ütközünk: ekkor ugyanis a *porlik*nek **porljon*, a *vedlik*nek **vedljen*, a *habzik*nek pedig **habzzon* rövidebb formát kellene adnunk – hogy szembeállíthassuk őket a más jelentésű *poroljon*, *vedeljen*, *habozzon* felszólító alakokkal. A népnyelv helyenként úgy oldotta meg a nehézséget, hogy betoldott egy – egyébként fölösleges – *-d* (*-ód-*) képzőt: *csuklódjon*, *izledjen*, *vedledjen*.

Megoldás lehet a helyettesítők használata, a hiányzó alakok kikerülése. Ha azt akarjuk mondani: *úgy főzz majd, hogy nekem is *ízljen/izljen*, inkább másképpen fogalmazunk: pl. *úgy főzz, hogy nekem is ínyemre legyen / hogy (nekem is) a szám íze szerint legyen*; vagy: *az én ízlésem szerint főzz majd*.